



hayata destek

**ŞANLIURFA VİRANŞEHİR SAHASI  
ŞARTLI NAKİT DESTEK PROGRAMI  
ARA RAPORU**

**15 ARALIK 2020**

**LEYLA EZBERCİ**  
HAYATA DESTEK DERNEĞİ  
Viranşehir Hayata Destek Evi

## İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	1
GİRİŞ.....	2
Genel Tanım ve Kavramlar.....	2
1. Mevsimlik Tarım İşçiliği: Viranşehir.....	3
1.1. Araştırmanın Metodolojik Çerçevesi.....	3
1.2. Araştırma Sahası.....	4
1.2.3. Araştırma Bulguları.....	4
2. Karşılaşılan Zorluklar.....	6
SONUÇ.....	6

## KISALTMALAR

ŞND: Şartlı Nakit Desteği

MTİ: Mevsimlik Tarım İşçiliği

PTT: Posta ve Telgraf Teşkilatı

SYDV: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

MEAL: Monitoring, Evaluation, Accountability and Learning (İzleme, Değerlendirme, Hesap Verilebilirlik ve Öğrenme)

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

ILO: International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

## GİRİŞ

Hayata Destek Derneği, 2013 yılından beri Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde mevsimlik tarım işçisi çocuklar ve ailelerine yönelik ihtiyaç analizleri, aktif saha çalışmaları, kamu işbirlikleri, savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Bu çalışmalar 5 senedir UNICEF iş birliği ile gerçekleştirilmektedir. Sahada tespit edilen acil ihtiyaçlar, proje kapsamında değerlendirilerek acil eylem süreçleri işletilmektedir. Dünya geneline yayılan ve Mart 2020 itibari ile Türkiye'de de etkisini gösteren COVID-19 salgını ile birlikte dezavantajlı grupların ihtiyaç değerlendirmesi sahada hızlıca yapılmıştır. Bu değerlendirme sonrası, salgına rağmen mevsimlik tarım göçüne çıkacak olan ailelere yönelik hem yerel düzeyde hem de ulusal düzeyde savunuculuk toplantıları yürütülmüş; sahada yapılan anket bulguları ilgili mecralarda paylaşılmıştır. Durumun vahametine dikkat çeken veriler değerlendirilerek UNICEF ile birlikte oluşturulan nakit destek programı, hem yerelde hem ulusal çalışma alanlarında örnek teşkil etmiştir.

Bu rapor, Viranşehir'deki mevsimlik tarım işçilerinin önceki çalışmalarda tespit edilen ihtiyaçlarını karşılamaya, pandemi sürecinde çocukların göç yoluna çıkmasını engellemeye ve çocuk işçiliğini azaltmaya yönelik hazırlanan "Nakit Destek Programı"na kapsamaktadır. Raporla şartlı nakit destek programına dayanak oluşturan çalışmalar, program süreci ve çıktıları aktarılmıştır.

## Genel Tanım ve Kavramlar

**Tarım Aracısı:** Bu kavram yöresel olarak değişiklik göstermek; 'elçi', 'dayıbaşı', 'çavuş' vb. isimler de kullanılmaktadır. Raporla geçen 'tarım aracısı' kavramı tüm bu kullanımları kapsamaktadır.

**Mevsimlik Tarım İşçiliği (MTİ):** Başkasının tarım alanında ekim, yetiştirme, ilaçlama, hasat gibi tarımsal üretimin herhangi bir aşamasında ücretli/yevmiyeli veya aynı ödeme karşılığında, sürekli ya da gezici olarak mevsimlik çalışan kişilerin dâhil olduğu işler.

**Mevsimlik Göç:** MTİ'de çalışan işçilerin, üretilen ürünün ekim, yetiştirme, ilaçlama ve hasat gibi ürünün herhangi bir aşamasında çalışmak üzere yaşadığı yerden başka bir bölgeye göç ederek belirli sürelerde tarım alanlarında kalmasıdır. Göç döngüsü ise işçileri gittikleri tarım alanından yaşadıkları yere dönmelerini tanımlamaktadır.

**Çocuk İşçiliği:** ILO'ya göre çocuk işçiliği, çoğu kez çocukları çocukluklarını yaşamaktan alıkoyan, potansiyellerini ve saygınlıklarını eksilten, fiziksel ve zihinsel gelişimleri açısından zararlı işler olarak tanımlanır. Bu tanıma göre çocuk işçiliği, çocuklar için zihinsel, fiziksel, toplumsal ya da ahlaki açılarından tehlikeli ve zararlı işleri; okula düzenli devam etmelerini engelleyerek eğitimlerini, okullarından erken ayrılmalarına yol açacak işleri; çocukların okullarıyla, aşırı uzun süren ve ağır işleri beraber yürütmek zorunda bırakan işleri kapsamaktadır. Mevsimlik tarım işçiliği ise, çocuklar için en kötü çalışma şekillerinden biridir; 18 yaşın altında, gezici ya da geçici, yevmiyeli olarak çalışmak yasaktır<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> <https://www.ilo.org/ankar,a/areas-of-work/child-labour/lang--tr/index.htm>

**Şartlı Nakit Desteği (SND):** Çalışan ya da çalıştırılma riski altında olan çocuklara çalıştırılmama şartı ile yahut okul dışı kalmış çocuklara okul devamlılığı şartı ile UNICEF ve Hayata Destek işbirliği ile sağlanan nakit desteğidir.

## 1. Mevsimlik Tarım İşçiliği: Viranşehir

200 binden fazla nüfusu olan Viranşehir, en yoğun mevsimlik göç veren ilçelerin başında gelmektedir. İlçede tarım ve hayvancılık geçim kaynaklarının başında gelmekle birlikte mevsimlik işçilik de çok sayıda ailenin tek geçim kaynağını oluşturmaktadır. Aileler hep birlikte hareket ettiği için çocuklar da göç döngüsünün içerisinde yer almaktadır. Mart-Nisan aylarında yoğunluk kazanan mevsimlik göçte yaşanan yere dönüş tarihi Eylül-Ekim hatta Kasım aylarını bulabilmektedir. Göç yoluna aileleriyle birlikte çıkan çocukların eğitim-öğretim süreci sekteye uğramakta; çocuklar güvensiz şekilde seyahat etmektedir. Bunun yanı sıra, 10-12 yaş üzeri çocuklar tarlada aileleriyle birlikte çalışırken, yaşları daha küçük olan çocuklar ise günün 12 saatini çadır alanında ebeveysiz bir şekilde geçirmektedir.

TÜİK verilerine göre bağımlı nüfus oranı %82.1 olan Viranşehir, bağımlı nüfus oranının %47.4 olduğu Türkiye’de ortalamanın çok üstüne yer almaktadır. Ortanca yaş ortalamasının 18.8 olması ise genç nüfus oranının yüksek olduğunu göstermektedir (TÜİK 2019). Yaş ortalamasının bu kadar genç, bağımlı nüfusun ise bu denli yüksek olması ilçede büyük bir istihdam problemine işaret etmektedir. Mevsimlik tarım işçiliği, kayıt dışı iş kolu olduğundan ilçe ekonomisini ve bağımlı nüfus oranını olumsuz etkilemektedir.

### 1.1. Araştırmanın Metodolojik Çerçevesi

Hayata Destek Derneği 2017 yılında 478 mevsimlik tarım işçisi aileyle bir ihtiyaç analizi yapmış; bu analizde elde edilen veriler savunuculuk çalışmaları bağlamında dayanak oluşturmuştur. Bu verilerin analizleri kamu ile de paylaşılmıştır.

Haziran 2019’da Kaymakam’ın desteği ile “Viranşehir’de Mevsimlik Tarımda Çocuk İşçiliğini Önleme Komisyonu” kurulmuştur. Bu komisyon kapsamında periyodik toplantılar düzenlenmiş; 2019 Kasım ayında 4283 MTİ öğrencinin aileleriyle anket çalışması yapılmıştır.

Elde edilen verilere göre, Nisan ayında ağırlık kazanmakla birlikte Şubat-Mart aylarında başlayan mevsimlik tarım göçü, Kasım-Aralık aylarında son bulmaktadır. Bir dönemde mevsimlik tarım işinde kalınan ortalama gün sayısı 130’dur.

Araştırmadaki bir diğer veri ise bir ailede çalışan kişi sayısının 4, 5 ve 6 şeklinde kümelenmesidir. Hanelerde sigortalı bir işte çalışmayanların oranı %75 iken, sadece bir kişinin sigortalı işte çalıştığı hane oranı ise %13’tür. Bu veriler, ailelerin temel geçim kaynağının mevsimlik tarım işi olduğunu göstermektedir. Okullardan alınan verilere göre ise, çocukların okula devamsızlığı çok yüksektir. Anketin yapıldığı zaman, okulların 45 gün açık olduğu döneme denk gelmiştir; öğrencilerin bu süre içerisinde okula devam etmediği gün sayısı 27’dir.

Elde edilen tüm bu veriler, düzenlenen bir toplantıda ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri, özel sektör ve ilgili kamu kurumları ile paylaşılmış; bunun ardından Viranşehir özelinde mevsimlik tarımda çocuk işçiliğini önlemeye yönelik bir eylem planı oluşturulmuştur.

## 1.2. Araştırma Sahası

Araştırma sahası Viranşehir ilçesi olarak belirlenmiş olmakla birlikte, araştırma ve sonrasında sağlanan destek programı çok sayıda ilçedeki merkez ve kırsal mahalleri kapsamıştır. Viranşehir'in hemen her mahallesinden mevsimlik tarım göçü verilmektedir. Çalışma alanı belirlenirken, İlçe Tarım Merkezi, SYDV ve İlçe Kaymakamı'ndan destek alınmış; ayrıca Hayata Destek Derneği'nin 7 senedir Viranşehir'de yaptığı çalışmalar, COVID-19 sürecinin başlaması ile 279 mevsimlik tarım işçisi aile ile gerçekleştirilen ihtiyaç analizi çıktıları bu programa dayanak oluşturmuştur. Çalışma, pandeminin yarattığı risklere karşı acil eylem müdahalesi olarak planlanmıştır.

### 1.2.3. Araştırma Bulguları

Urfa'nın Viranşehir ilçesi, Türkiye'nin en fazla tarım göçü veren bölgelerinin başında gelmektedir. Mart ayının ortasından itibaren COVID-19 pandemisinin Türkiye'de de etkisini artırmasıyla birlikte, özellikle bahar döneminde artan mevsimlik tarım göçünün bu süreçten nasıl etkilendiği ve bu göç yoluna çıkan insanların güncel ihtiyaçlarının neler olduğunu anlamak amacıyla öncelikle, 80 tarım aracı ile telefon üzerinden yarı yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bu mülakatlarda mevsimlik tarım işine 'gidecek', 'gitmeyecek' ve 'kararsız' şeklinde 3 grup ortaya çıkmıştır. Sonrasında bir ihtiyaç analizi yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında 279 hane telefonla aranmış, 1276'sı çocuk olmak üzere toplamda 2066 kişiyle ilgili veri toplanmıştır.

Bu verilere göre;

- Görüşme yapılan hanelerden 2020 baharında mevsimlik tarıma gideceğini belirtenlerin oranı %52, gitmeyeceklerini belirtenlerin oranı %30'dur. %18'i ise durumlarının belirsiz olduğunu ifade etmiştir. Gideceklerini ifade edenlerin %91'i Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında göç yoluna çıkacaklarını beyan etmişlerdir.
- COVID-19 önlemleri kapsamında hane halkından en az bir kişinin işini kaybettiğini ifade edenlerin oranı %31'dir.
- Göç yoluna çıkan hanelerin %89'unda çocuklar tarlalarda aileleriyle birlikte çalışmaktadır.

Ulaşılan veriler sonucunda;

- Pandemiye rağmen mevsimlik tarım işine gidecekler için Viranşehir Kaymakamı ile bir eylem planı hazırlanmıştır. Gidecekler ile ilgili eylem planını uygulamayı kamu üstlenmiştir.
- Destek sağlanması durumunda mevsimlik tarım işine gitmeyecek aileler için ise çocukların tarlaya gitmesinin önüne geçebilmek için Şartlı Nakit Destek Programı UNICEF ile birlikte planlanmıştır. Bu kapsamda, 1200 çocuğa, çocuk başına 500 TL olmak üzere 3 ay boyunca şartlı nakit desteği sağlanması öngörülmüş; belirli yöntem ve araçlar kullanılarak danışanlara ulaşılmaya çalışılmıştır.
- Hedef kitle belirlenirken Kaymakam ile görüşmeler sağlanmış; kamu desteği ile İlçe Tarım Müdürlüğü ve SYDV'den isimler alınmıştır. Hayata Destek'in kurmuş olduğu bağlantılarla tarım aracıları, okul idareleri, komisyon anket çalışmaları verileri ve daha önce vaka olarak alınmış ailelere erişilmiştir.

- Hayata Desteğin MEAL ekibi, program ve saha işbirliği ile destek sağlanması planlanan çocuklar için puanlama tablosu oluşturmuştur. Mevsimlik tarıma çocuklarıyla birlikte giden aileler ana risk grubu olarak belirlenmiştir. Anket değerlendirmesinde aşağıdaki 3 kriter zorunlu tutulmuştur:

1. *Ailede çocuk işçiliği veya çocuk işçiliği riski olması*
  - ❖ *Çocuk işçiliği*
  - ✓ *Hanede çocuk işçiliği olması*
  - ✓ *Hanede geçim sağlayıcının sadece çocuk(lar) olması*
  - ❖ *Çocuk işçiliği riski*
  - ✓ *Hanede okul çağında olup okula devam etmeyen çocuk olması*
2. *Sistem üzerinden yapılan değerlendirmede en az 2 puan alması*
3. *SYDV tarafından yapılan gelir testi sonucunda yardım almaya uygun görülmesi*

Bu program kapsamında SYDV ile bir tutanak imzalanmıştır. Belirlenen ailelerin SYDV ile mutabık kalınarak gelir testinin gerçekleştirilmesi, gelir testi yapıldıktan sonra SYDV'den desteğin sağlanması şeklinde dönüş yapılması planlanmıştır. Zorunlu kriterleri taşıyan, 2 ve üzeri puana sahip, aynı zamanda SYDV'in gelir testi sonucunda desteğin sağlanması için gerekli kriterleri karşılayan ailelere destek sağlanmıştır.

Yukarıda belirtilen süreç tamamlandıktan sonra aileler aranıp şartlı destek onayları alınmıştır. Onay görüşmelerinde ailelere çocuklarının hiçbir şekilde tarım alanlarına gitmemeleri veya herhangi bir işte çalışmamaları gerektiği; aksi takdirde şartlı nakit desteğinin kesileceği bilgisi verilmiştir. Süreç içerisinde belirlenen listeler ve görüşülen ailelerin listeleri SYDV ile paylaşılmıştır.

Bu süreçte toplam 894 aile ile yapılmış; 471 ailenin kriterleri karşıladığı tespit edilmiştir.

Haziran-Ekim ayları boyunca 1200 çocuk desteklenmiştir. Mevsimlik göç yoluna çıkması engellenemeyen, ilçeye dönen ve çocuk işçiliğinin yanı sıra diğer koruma risklerinin de gözlemlendiği 11 çocuk Kasım ayında programa dâhil edilmiş; böylece toplamda 1211 çocuk ŞND ile desteklenmiştir.

ŞND'den faydalanan çocukların 838'i Türkiyeli, 373'ü Geçici Koruma altındaki çocuklardır. Çocukların 654'ü kız, 557'si oğlandır.

Türkiyeli ailelerin ödemelerinin banka aracılığı ile yapılması planlanmıştır. Haziran ayında 210 çocuğa ilk taksit ödemesi gerçekleştirilmiştir. Listenin geri kalanının ilk taksit ödemesi ise Temmuz ayında yapılmıştır. Haziran ayında ödemesi başlayan çocukların son taksit ödemesi Ağustos'ta, Temmuz'da başlayanların ise Eylül'de sonlanmıştır. Çeşitli sebeplerden para iadesi olan veya parasını çekemeyen ailelerin ödemeleri Ekim ayına sarkmıştır.

Geçici koruma altındaki ailelerin ise ilk ödemeleri elden, ikinci ve üçüncü ödemeleri Posta ve Telgraf Teşkilatı aracılığıyla (PTT) yapılmıştır. Geçici koruma altındaki bireylerin banka ödemeleri bankalar tarafından kabul edilmemiştir. PTT ile ödemelerin yapılabilmesi için Kaymakamlık ile görüşme gerçekleştirilmiştir ancak pandemi sürecinde tek şubesi açık olan PTT'nin var olan sosyal yardımları bile ödemekte güçlük çekmesi nedeniyle, PTT aracılığıyla ödeme yapmanın hem PTT hem de danışanlar açısından zor olacağı Kaymakam tarafından aktarılmıştır. Bunun üzerine Kaymakam'ın da önerisiyle SYDV'nin desteği alınarak elden

ödeme sistemi oluşturulmuştur. SYDV ile elden ödeme şekli kapsamında tutanak imzalanmıştır. Bu bağlamda bir kamu görevlisi eşliğinde tutanak tutularak 146 ailenin, yani 370 çocuğun birinci ödemesi Temmuz ayında, aileye elden ödeme şeklinde yapılmıştır. PTT'nin iki şube çalışmaya başlamasıyla birlikte 2. ödeme Eylül, 3. ödeme ise Ekim aylarında PTT aracılığı ile yapılmıştır.

Para desteği sağlanan ailelerin takibi her ay telefon üzerinden yapılmıştır. Farklı zamanlarda aileler telefonla aranmış ve çocuk/çocuklar telefona istenmiştir. Çocuğun telefona verilmemesi durumunda farklı gün ve saatlerde bu arama tekrarlanmıştır. Her ay, ödeme yapılmadan önce destek sağlanan ailelerin %15'i MEAL ekibi tarafından rastgele seçilmiş ve bu ailelere MEAL sorumlusu ile iki sosyal çalışmacı habersiz ev ziyaretleri gerçekleştirmiştir. Takip sürecinde tarlaya gittiği tespit edilen 70 çocuğun (26 aile) desteği kesilmiştir.

## 2. Karşılaşılan Zorluklar

Pandemi sürecinde bu kadar yoğun bir programın uzaktan çalışma sistemi ile yürütülmesi, en çok zorlanan alan olmuştur. Takip ve izleme süreçleri uzaktan kurgulanırken erişim konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Elden dağıtım süreci pandemi riskinden dolayı ekibi risklere açık hale getirmiştir. Diğer ödemelerin PTT kanalı ile yapılabilmesi bu anlamda süreci kolaylaştırmıştır.

Finansal süreçte, danışanların şehir değiştirmesi, bankaya yanlış/eksik bilgi iletilmesi, bankanın yanlış bilgi girmesi vb. sebeplerden dolayı para iadelerinin olması, ödeme süreçlerini uzatmış ve fazladan iş yüküne sebep olmuştur.

Şartlı nakit destek fonunun geç gelmesi, ödemelerin geç başlamasına sebep olmuş ve bu durum geçim kaynağı olmayan yararlanıcıları daha da zor duruma düşürmüştür. Yararlanıcılarla güven ilişkisi temelinde çalışma yürüten Hayata Destek ekibinin yararlanıcılar karşısında güveni sarsılmış ve olumsuz geri dönüşler alınmıştır. Bu durum hem yararlanıcıların hem de ekibin motivasyonunu olumsuz etkilemiştir.

## SONUÇ

Destek sağlanan 1211 çocuğun 70'i çalışmaya geri dönmüştür; 1141 çocuğun tarlaya gitmesinin, yani çocuk işçi olmasının önüne geçilmiştir. İzleme görüşmelerinde ailelerin %77'si desteğin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Görüşülen ailelerin % 61'i normalde mevsimlik tarım işçiliği yaptıklarını, % 46 ise mevsimlik tarım işine gitmemelerinde yapılan Şartlı Nakit Desteği'nin etkisi olduğunu ifade etmiştir. Ailelerin neredeyse tamamı bu desteği evin genel giderleri için kullandıklarını söylemişlerdir. Görüşülen kişilerin tamamı desteğin zamanlamasının yerinde olduğunu ve desteğin kendilerine ulaştırılması konusunda bir sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Destek süresince ve destek sonlandıktan sonra çocuklar ve aileler farklı destek mekanizmaları ile desteklenmiştir. 82 çocuk vaka olarak alınarak koruma destek programı kapsamında değerlendirilmiştir. 8 psikolojik danışmanlık, 1 hukuki destek hizmeti sağlanmıştır. 439 aileye 'çocuk işçiliğinin zararları' başlıklı bireysel bilgilendirme oturumları telefon üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yine ŞND programı kapsamında desteklenen çocukların 59'u ile psikososyal destek ihtiyaç analizi gerçekleştirilmiş; 70 çocuk yapılandırılmış psikososyal

destek programına dâhil edilmiştir. Tüm çabalara rağmen okul ile bağı sağlanamayan 68 çocuğun bildirimini İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne yapılmıştır.

İŞKUR ile görüşülerek ilk etapta 30 kişinin olduğu bir liste İŞKUR'a verilmiştir. Liste oluşturulurken gelir testi en düşük olan ve çalışmaya uygun danışanlar seçilmiştir. 1 danışan ilçe sağlık merkezinde, 1 danışan rehabilitasyon merkezinde, 1 danışan ise petrol ofisinde İŞKUR kapsamında çalışmaya başlamıştır. Listenin takibi İŞKUR ile birlikte yapılmaya devam edilecektir. ŞND programına dahil olan tüm danışanlar İŞKUR hakkında bilgilendirilmiş ve başvuru için yönlendirilmiştir.

ŞND programından faydalanan 150 aile Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'na (UNFPA) yönlendirilmiştir. Yönlendirme sonucunda UNFPA ailelere ev ziyareti gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretler sonucunda UNFPA sağlık taraması için İOM medikal malzeme sağlama birimine ve Yeryüzü Doktorları'nın evde bakım ekiplerine; geçim kaynağı ve sosyal yardımlar için Kızılay Urfa Merkez Ofis'e ve SYDV'ye, yönlendirmiş; ailelere bilgilendirme yapmıştır. Ayrıca Kaymakam ile görüşmeler devam etmektedir. Ayakkabı fabrikasının işler duruma gelmesiyle burada çalışabilecek durumda olan danışanları içeren 70 kişilik liste Kaymakam ile paylaşılacaktır.

Tüm süreç Hayata MEAL ekibi tarafından çeşitli yöntemlerle değerlendirilmekle birlikte, bağımsız bir değerlendirme ekibiyle de çalışılmıştır. Bu kapsamda desteği kesilen 11, nakit desteğini kabul etmeyen 5, destek alan ve programı tamamlayan 88 olmak üzere toplamda 104 hane ile etki değerlendirmesi anket çalışması yapılmıştır. Ayrıca dış değerlendirmeci ekip sahaya gelerek aileler, tarım araçları, çiftçiler, programı yürüten çalışanlar ve öğretmenler ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Hayata Destek MEAL ekibi ve Viranşehir Hayata Destek yöneticisiyle düzenli periyodlarla toplantılar yapılmış ve rapor süreci birlikte yürütülmüştür. ŞND programı dış değerlendirmesi raporu Ocak ayında tamamlanacaktır.